

«*The Origin of Russian Communism*», Nicolas Berdyaev, Rusçadan çeviren: R.H. French, Ann Arbor Paperbacks, The University of Michigan Press, 1960, 188 s. \$ 1,65.

Berdyaev'in kitabı, Rusya'da komünizmin güzel bir tarihçesini veriyor, bu arada Rus Komünizminin Batı'dan, Marx'ın fikirleriyle gelen bir rejim, bir düşünce olmadığını, Rus fikir hayatında, Rus karakterinde eskiden beri bir Komünist tohumun olduğunu gösteriyor bize. Ayrıca Berdyaev koyu bir Hıristiyan olduğundan, bütün ekonomik, toplumsal, siyasî düşünceleri, kurumları, hattâ Rus İhtilâlini bile bir din prizması arkasından gösteriyor, böylece bunları asıl hüviyetleriyle değil de, mistik bir pelerinle örtülü, büyülü bir şekilde karşımıza çıkarıyor.

Kitabın 'Başlangıç' bölümünde Berdyaev, Çar Petro'nun yaptığı reformlar dolayısıyla bir yukardan ihtilâlcisi olduğunu ve metotlarının tamamen bolşevik metotlar olduğunu söylüyor. Bu bakımdan Lenin'le Petro arasında bir paralellik kuruyor. Belli bazı ilkelerin aynı barbarlık, şiddet ve zorbalıkla yukardan uygulanması, organik gelişmenin durdurulması, geleneklerin tanınmaması, «étatisme», merkezi hükümetin olağanüstü gücü, imtiyazlı bir bürokratik sınıfın yaratılması. Bütün bu özellikler hem Bolşevik İhtilâlinde, hem de Petro'nun reformlarında görülebiliyor. 18. ve 19. yüzyıllarda, bu devrimlerden ancak bir azınlık yararlanabilmiştir. Hükümetin halktan uzaklaşması yanında, 'intelligentsia' da halktan gittikçe uzaklaşmıştır. Ayrıca, Rus halkı; köleliği haksız, adalete uygun olmayan bir durum diye görmeye beraber bunun suçunu Çar'a değil, asillere yüklemiştir. Çünkü Çar'ın dinî otoritesi o kadar kuvvetlidir ki, bir gün onun bütün adaletsizlikleri öğrenip hepsine son vereceği inancı halkta yerleşmiştir.

Berdyaev'in sık sık tekrarladığı bir görüşü de, toprak mülkiyeti, toprağın belli ellerde toplanması fikrinin Rus halkına tamamen yabancı bir fikir oluşudur. Rus halkına göre, toprak Tanrı'ya aittir, ondan herkes faydalanabilir. Böylece bir ziraî sosyalizm, Rus çiftçisi arasında her zaman kabul edilmiş bir ilkedir.

Kitabın birinci bölümü, «Rus intelligentsia'sının formasyonu ve karakteri, Slavophilism ve Batıcılık» adını taşıyor. Berdyaev, Rus intelligentsia'sının Batı'daki «intellectual» dediğimiz guruptan ayrı olduğunu belirtiyor. Rus intelligentsia'sı her sınıf insandan meydana gelmiş ve belli bir meslektan ya da ekonomik statüleri aynı olmaları dolayısıyla değil de, fikirleri bakımından bir arada mütalâa edilen bir guruptur. Intelligentsia hiç bir şekilde siyasi hayata katılmadığı için, edebiyat ve fikir alanında en aşırı, en radikal fikirler ileri sürebilmekte, bunların nasıl uygulanabileceğini ya da bu fikirlerin bir gün gelip de uygulanabileceğini düşünmemektedir. Ayrıca bir Rus karakteri olan 'sektecilik' de intelligentsia'da görülmektedir. Batı'dan gelen bir teori, bir hipotez, Rus intelligentsia'sı için bir 'doğma' olmaktadır. Batı'nın kuşkulu inceleyici eleştiricisi olmadığı için intelligentsia bir fikre kendini tamamen vermektedir.

Bu görüşlerinden de anlaşılıyor ki Berdyaev, gerek Rus intelligentsia'sını, gerekse Rus halkını çok iyi tanımaktadır.

Bundan sonraki bölümlerde Berdyaev, birer birer 19. yüzyıldaki akımları ve fikir adamlarını tanıtmaya başlamakta ve sırayla Radischev'i Decembrist'leri, Pestel'i ele almaktadır. Decembristlerden sonra, 1840'lar da iki akım ardır: Slavophilism, Batıcılık. Bu iki akımın hareket noktaları tektir, her ikisi de Rusya'nın kalkınması, ilerlemesi yolları üstünde durmaktadır. Yalnız, Slavcılar, Rusya'nın tarihî gelişimi Batıdan ayrı bir yol gösterdiği için, kalkınma da Slavcılık fikriyle mümkün olur tezini ileri sürmelerine karşılık; Batıcılar, Batı'nın örnek alınmasını ileri sürüyorlardı.

Batılılar da, bir süre sonra, Narodnik Sosyalistler ve Liberaller diye ayrıldılar. Narodnikler Rusya'nın kapitalizm safhasına girmeden sosyalizm'e geçeceğine inanıyorlardı. Liberaller ise, Rusya'nın Batıdaki gelişmeyi izliyeceğine inanıyorlardı.

Kitabın bundan sonraki bölümlerinde, Rus sosyalizm'i, nihilizm'i, anarşizm'i ve Narodniçestvo anlatılmakta; bunun yanında Rusya'da ihtilâl fikrinin yavaş yavaş nasıl geliştiği de gösterilmektedir. Berdyaev, bütün bu hareketlerde bir dinî kaynak bulmaktadır. Örneğin, Rus narodniklerinden Neçaev'e göre, «ihtilâl psikolojisi dünya ve kişisel hayattan bir el çekişi, olağanüstü verimlilik, gerekli bir noktaya kendini topluyabilme, acılara, sıkıntılara katlanmayı gerektirir. Bu psikoloji, bu bakımdan, Hıristiyanlıkta olduğu gibi mistiktir.»

Bundan sonra kitapta Rus Edebiyatı'na da bir bölüm ayrılmış ve «Klâsik Marxizm ile Rus Marxizm'i» bölümünde doğrudan doğruya ihtilâli yaratan faktörler incelenmiştir. Narodnik hareketinin başarısızlığından sonra, Rusya'da reform yapmak isteyenlerin partiler halinde teşkilâtlandıkları görülmektedir. Bu partilerden «Narodnya Volya» Alexander II.'in öldürülmesiyle ortadan kaldırılmış, sürgünde «Emeğin serbestliği» adlı bir grup meydana gelmiştir. Rusya dışında kurulan bu teşekküllerle de Rus Marxizm'i ve Sosyal Demokrat hareketi başlamıştır. Marxistler, Rusya'da bir sanayi gelişimi olacağını, bu kapitalist endüstrinin bir işçi sınıfının şekillenmesine ve gelişmesine yardım edeceğini ileri sürüyorlardı. Bunun için de, çiftçileri proleter yapma arzusu görülüyordu. Böylece ihtilâl, çiftçilere değil, içlerinde yavaş yavaş bir sınıf şuuru uyanacak işçi sınıfına dayandırılacaktı. Başlangıçta Rus Marxistlerinin fikirleri böyleydi. (Bunlar sonra Menşevikleri temsil edecektir.) Bunların önderliğini yapan Plekhanov'a göre, «İşçilerin hürriyete kavuşmaları bir ihtilâlcî gurubun, azınlığın değil de, işçilerin kendi çabalarıyla olacaktır. Bunun için de, işçi sayısının artması, sınıf şuurunun gelişmesi ve endüstrinin ilerlemesi gerekir.»

Ama Marx ilkelerinin bu şekilde uygulanması, bir ihtilâl için daha uzun zaman beklemek zorunluğu doğuracaktı. Onun için ihtilâl taraftarı olanlar, Marx ilkelerinin değişik bir uygulanma yolunu buldular. Bunlar, yani Bolşevikler Bakunin, Neçaev, Tkaçev gibi Rus ihtilâlcilerinin düşüncelerini Marxizmle birleştirdiler. Bir kapitalist sistemin yerleşmesini beklemediler. Bir Macar Komünist yazarı olan Lukaç'a göre, «ihtilâlin esası, hayatın bütün fiilleriyle ilgili bir bütünlük, tamlıktır. İhtilâlcî, yaptığı her hareketi toplumun bütünüyle ilgili olan, tek ve tam bir fikre yönelen adamdır... Rus ihtilâlcileri geçmişte de her zaman totaliter olmuşlardır. Onlar için ihtilâl yalnız siyasî ve toplumsal bir çatışma değil de, bir din ve felsefeydi.» Böylece Rus karakteri ve Rus devlet sistemiyle uygunluk gösteren Bolşevizm, 1917 ihtilâlinde çok ütöpik kalan liberallere ve Sosyal Demokratlara üstün geldi.

İhtilâlin lideri olan Lenin de, Çernişevski, Neçaev, Tkaçev, Zhelyabov'un ihtilâlcî fikirleriyle; Moskova Prensleri, Petro gibi despotik hükümdarların fikirlerini, yani aşırı ihtilâlcî fikirlerle, totaliter bir ihtilâlcî görüşü, mücadelede kullanılan araçlarda kaypaklık ve fırsatçılıkla bağdaştırdı, böylece ihtilâl başarı kazandı. Lenin bir Marx teorikisi değil, bir ihtilâl teorikisiydi. Tek ilgilendiği konu, iktidarın ele geçirilişiydi.

Buraya kadar Berdyaev, «komünizmin Rusya'nın kaçınılmaz bir kaderi» olduğunu göstermiye çalışıyor. Çünkü, «bütün Rus intelligentsia'sının tarihi komünizm'e hazırlıktır. Sosyal adalet ve eşitsizliğe karşı bir arzu, çalışan sınıfları insanlığın en üstün tipi olarak tanımak, kapitalizm'den ve burjuvazi'den nefret, sekterci bir hoşgörüsüzlük, kültürlü bir elit'e karşı kuşkulu ve düşmanca bir tutum, soyut değerleri yadsıma, materalizm'e karşı dinsel bir bağlılık.» Bütün bunlar komünizm'de de görülen, Rus intelligentsia'sının özellikleridir.

«Rus Komünizmi ve İhtilâli» bölümünün ikinci paragrafına kadar Berdyaev, kısaca özetlediğimiz gibi Komünizm'in Rusya'da nasıl geliştiğini anlatıyor. Buraya kadar bilimsel, araştırmacı bir yöntemle çalışan Berdyaev, kitabın bundan sonraki kısımlarında âdeta bir rahip cübbesi giyip kilisede vaiz vermektedir. Öyle ki kitabı okuyup bitiren okuyucuya kocaman bir «AMİN» demek düşüyor.

Berdyaev; ihtilâlleri incelemeye üç görüş olduğunu ileri sürüyor: (1) İhtilâlcî ve karşı ihtilâlcî görüş, yani ihtilâlde yer almış kimselerin görüşü; (2) objektif, tarihî ve bilimsel görüş, yani, ihtilâle bilimsel bir yönünden bakan, onda yer almamış kimselerin görüşü; (3) dinî «apocalypse» ve tarih felsefesi görüşü, yani, ihtilâli kendi iç denemeleri olarak alan, o ihtilâlin acılarını yaşayan ve onun gündelik dertlerinin üstüne çıkan kimselerin görüşü.

Bunlardan birincilerin görüşleri tarafsız değildir. İkincilerse, «ihtilâlin kaynaklarını bulmada, tarihî sebeplerini araştırmada başarılı olurlar ama ihtilâlin anlamını kavriyamazlar. Belli bir uzaklıktan bakarlar, ihtilâlin gerekli olduğunu, geçmişteki olaylar tarafından tayin edildiğini söylerler ama bir ihtilâlin anlamını açığa vurmaya tarih felsefesinin işidir.»

Dini apocalypse'nin görüşü ise şöyledir: «Tarih sonunda, insanlık mahvolacak ve kıyamet günü, yeni bir hayata başlangıç olarak «Son Yargı» yapılacaktır. İnsanlık tarihinde, hattâ bireyin hayatında da, periyodik olarak, bir son, bir ölüm vardır, o anda yeni bir hayat başlar. İhtilâllerin anlamını da böyle anlamak gerekir. Böylece ihtilâller her zaman Hıristiyanlara, Hıristiyanlıktan uzaklaşmaları, Hıristiyanlık ahdini bozmaları üstüne bir hüküm şeklinde olmuştur. Rusya'da da 1917 Şubat İhtilâlinden önce bütün sınıflar, kural olarak monarşiye karşı idiler. Bu, Rus hanedanının tepeden, Tanrı tarafından lânetlenmesi demektir. Çünkü hanedan kiliseye ihanet etmişti. Hıristiyanlığa aykırı fikirler beslemişti.»

eşitsizliğin hüküm sürdüğü ülkelerde, yetişmiş, seçkin bir 'élite' den bahsetmek, ihtilâli bu eksikliği yüzünden eleştirmek, eğitim eşitsizliğinden yararlanarak belli bir kültür seviyesine çıkmış kimselerin, o toplumda ekonomik bir sınıflaşma değil de, kültürel bir sınıflaşma yaratarak, kısacası kendi bilgilerinin 'sırça köşk' üne sığınarak, bilisiz, kültürsüz tabakalara yukardan bakmalarının bir sonucudur. Berdyaev'in şu sözlerinden de çıkarabiliriz bunu: «İhtilâlde Bolşevikler, çirkin bir yolla, çirkin bir yüz ifadesiyle, çirkin davranışlarla iktidara geldiler; bu yalnız, onların, kültürel formları yaratan ve onları 'güzel' le bezeyen toplum tabakalarından gelmemeleri yüzünden değil, aynı zamanda kinle, öç almayla dolu olmaları yüzündendir. Kin, öç alma da her zaman ÇİRKİN'dir. Her ihtilâlde bir ÇİRKİN taraf vardır. GÜZEL'e tutkun olanlar aktif bir rol alamazlar ihtilâllerde.»

Berdyaev, Hıristiyan düşünürlerinde komünist fikirler bulma yoluna gidiyor. «Büyük Basil'de, özellikle St. John Chrysostom'da, zengilik ve mülkiyetle ilgili, toplumsal adaletsizlik üstüne öyle yargılar bulunur ki, Proudhon ve Marx, onların yanında zayıf kalır. Kilise büyükleri mülkiyetin hırsızlık demek olduğunu söylerlerdi. St. John Chrysostom tam bir komünistti. Tabii, kapitalist ya da endüstri çağının komünisti değil.»

Ama bu Hıristiyanlık sonraları bozulmaktadır. «İtiraz kabul etmez ki, Ortodoks kilisesi, ihtilâlle, geçmişte işlediği günahlarını ödemiştir. Kilise eski rejimle olan bağlarını birdenbire reddedemedi. Ama bütün bunlar cellâdın haklı görülmesi anlamına da gelmez. Çar zamanında Kilisenin ona baş eğmesi, yeni Çar hükümranlığına da (şimdi adına Komünizm deniyor) baş eğmesini gerektirmez.»

Berdyaev, kitabını şu sözlerle bitiriyor: «Bireyin varlığı dünyadaki çeşitli usullerle tehlikeye girmektedir. Yalnız bireyin manevi zenginleşmesi bu tehlikeyi önleyebilir... Zamanımızda, insanlığı korumak görevi yine Hıristiyanlığa verilmiştir... Ama bu ancak, 'prophetic' ruhuna sadık, Tanrı Kırallığına yönelmiş ve gençleştirilmiş bir Hıristiyanlık'la mümkün olur.»

Görülüyor ki, Berdyaev'in kitabı, komünizm'in Rusya'da gelişmesi, Rus halkının ve intelligentsia'sının karakterini öğrenmek bakımından oldukça yararlı bir kitaptır. Yalnız, bunlar dışında fazla bilimsel bir araştırma beklememek gerekir.